

*Бабанін С. В.,**кандидат юридичних наук, доцент**Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ТА ІНШИХ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Анотація. Стаття присвячена всебічному аналізу проблем правового регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людини в Україні. У ній висвітлено сучасний стан українського законодавства у сфері трансплантології, акцентовано на недоліках, які перешкоджають ефективній боротьбі з незаконною торгівлею анатомічних матеріалів людини, включаючи недостатню криміналізацію порушень порядку трансплантації.

Автором досліджується проблемні питання правового регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людини в Україні. Зокрема, розглянуті прогалини щодо встановлення кримінальної відповідальності за порушення порядку трансплантації анатомічних матеріалів донора-трупа. Також досліджений досвід правового запобігання незаконній трансплантації в окремих зарубіжних країнах, з урахуванням якого надані рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства. У статті аргументована необхідність підвищення обізнаності населення України щодо етичних та правових аспектів донорства, а також активізації міжнародного співробітництва у сфері запобігання порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. Досліджені окремі соціально-економічні детермінанти злочинності у сфері трансплантології, зокрема, бідність, правова необізнаність населення, комерціалізація медицини. Запропоновані напрями удосконалення правових та інших заходів запобігання порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини, спрямовані на створення механізмів підтримки живих донорів, впровадження єдиної системи моніторингу трансплантацій та проведення освітніх кампаній у цій сфері.

Таким чином, стаття обґрунтовує необхідність вдосконалення правового регулювання трансплантації в Україні як складової стратегії боротьби зі злочинністю у цій сфері, захисту прав донора та реципієнта, а також розвитку трансплантології відповідно до міжнародних стандартів. Загалом удосконалення правового регулювання трансплантації в Україні – це не просто питання законодавчих новацій, а питання державної політики, спрямованої на створення ефективної, етичної та прозорої системи трансплантації, здатної рятувати життя тисяч людей.

Ключові слова: трансплантологія, кримінальне законодавство, анатомічні матеріали людини, органи людини, тканини людини, трансплантація, насильницьке донорство, правові заходи запобігання злочинності.

Постановка проблеми. Сучасне законодавство України у сфері трансплантології не позбавлене окремих прогалин та

недоліків як в частині регулювання суспільних відносин у цій сфері, так і в частині встановлення кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння, пов'язані з порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Трансплантація анатомічних матеріалів людини є одним із сучасних методів лікування. Однак, попри здатність цього методу рятувати життя, без належного правового регулювання він також може стати інструментом для вчинення кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я людини. Зловживання у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини становлять підвищений рівень суспільної небезпечності, оскільки пов'язані з примусовим чи шляхом обману вилученням органів та тканин людини, їх незаконною торгівлею.

Торгівля анатомічними матеріалами людини заборонена у більшості країн світу включно з Україною. Разом з тим недосконалість законодавства, яке регулює пересадку органів та тканин людини, а також комерційні інтереси та корупція створюють сприятливі умови для розвитку незаконної торгівлі досліджуваними матеріалами людини. Такі правопорушення не обмежуються національними кордонами, тому для їх ефективного подолання необхідні скоординовані зусилля міжнародної спільноти.

Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини є складним і багатоаспектним явищем, яке становить серйозну загрозу для суспільства, зокрема, для системи охорони здоров'я, захисту основоположних прав людини. Ця проблема має глобальний характер, адже Україна може розглядатися як країна походження, транзиту або призначення для незаконної торгівлі органами (їх частинами), тканинами, анатомічними утвореннями, клітинами людини, її фетальними матеріалами. Це потребує активної співпраці з міжнародними організаціями та іншими державами для запровадження ефективних механізмів запобігання цьому явищу. Вбачається, що таке запобігання є багатовекторним завданням, яке вимагає не лише вдосконалення законодавства, але й підвищення обізнаності населення із законодавством у сфері трансплантології, посиленням державного контролю та активізації міжнародного співробітництва у цій сфері.

Стан дослідження. Проблема встановлення юридичної відповідальності за порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини в Україні залишається гострою та актуальною. Відтак виникає нагальна потреба розробки дієвих механізмів її запобігання, що перед-

бачає удосконалення законодавства, посилення контролю держави за цими процесами, розробки та проведення відповідних профілактичних заходів. Дослідженням цієї проблематики займалися як українські так і зарубіжні вчені, зокрема, М.Ю. Азаров, Л.П. Брич, Б.М. Головкін, С.В. Гринчак, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, В.В. Колосков, М.І. Мельник, А.Л. Менько, О.О. Мислива, А.В. Мусієнко, В.О. Навроцький, І.Л. Невзоров, О.В. Сапронов, Ю.О. Ткач, З.А. Тростюк, М.І. Хавронюк, Г.В. Чеботарьова, О.О. Юхно, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценко та ін.

Їх роботи є основою для формування пропозицій щодо реформування українського законодавства у сфері трансплантології, впровадження міжнародних стандартів у цій сфері та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у запобіганні порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Разом з тим правові заходи запобігання зазначеним порушенням потребують подальшої розробки та удосконалення, зокрема, в частині визначення виду та розмірів юридичної відповідальності за порушення порядку трансплантації анатомічних матеріалів донора-трупа.

Метою статті є виокремлення напрямів удосконалення правових та інших заходів запобігання порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини, формулювання власних пропозицій у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Законодавство України у сфері трансплантації базується на Конституції України та складається з Основ законодавства України про охорону здоров'я, інших нормативно-правових актів, зокрема, Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 17 травня 2018 р., а також нормативних актів, прийнятих відповідно до нього [1].

Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» окреслив положення щодо регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людини, діяльності у цій сфері, отримання анатомічних матеріалів для виготовлення біоімплантів, а також умов застосування ксеноімплантів тощо [1].

Не дивлячись на те, що трансплантація анатомічних матеріалів людині стала поширеним способом медичної допомоги, який дозволяє зберегти життя багатьом пацієнтам, цей процес може супроводжуватись вчиненням суспільно небезпечних діянь, що викликає необхідність їх криміналізації.

КК України містить склади кримінальних правопорушень, що пов'язані з порушеннями у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини, зокрема, ст. 143 «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини», ст. 144 «Насильницьке донорство», ст. 149 «Торгівля людьми» (якщо діяння вчиняються з метою експлуатації у формі вилучення органів для трансплантації) [2].

Також як умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України) кваліфікуються випадки вбивства з метою подальшого використання органів чи тканин людини для трансплантації або незаконної торгівлі [3].

20 грудня 2019 р. до ч. 1 ст. 143 КК України були внесені зміни, які встановили кримінальну відповідальність за умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини лише у разі спричинення істотної шкоди здоров'ю потерпілого. Внаслідок цього дії, пов'язані з порушеннями порядку вилучення анатомічних

матеріалів у трупах, більше не є кримінально караними.

Такі дії також не повинні кваліфікуватись за ст. 297 КК України як наруга над тілом (останками, прахом) померлого, оскільки Законом України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 р. такі діяння визначені як вчинення непристойних умисних дій над тілом (останками, прахом) померлого, самовільне знімання одягу з тіла (останків, праху) померлого, переміщення в інше місце або розчленування чи знищення тіла (останків, праху) померлого, здійснення акту некрофілії, використання частин похованого тіла з ритуальними чи іншими, не передбаченими чинним законодавством цілями, або вчинення інших дій, що мали на меті зневажити родинну чи суспільну пам'ять про померлого, продемонструвати негативне ставлення до померлого, завдати образи рідним та близьким померлого, виявити зневагу до суспільних, релігійних принципів та традицій в цій сфері [4].

Наведене створило прогалину у кримінальному законодавстві, що унеможливило притягнення до відповідальності осіб, які порушують порядок вилучення анатомічних матеріалів у разі посмертного донорства.

Кримінальне законодавство багатьох країн світу передбачає відповідальність за незаконне вилучення органів та інших анатомічних матеріалів людини, зокрема, коли вони вилучаються у живого донора без його добровільної, усвідомленої та чітко вираженої згоди або у разі порушення порядку й умов вилучення органів у померлого донора (наприклад, у Бельгії та Великобританії). Законодавство Іспанії передбачає різницю у покаранні за кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею органами людини, залежно від того, чи йдеться про органи живих осіб, чи про органи померлих [5].

Незаконна трансплантація завжди чиниться щодо донора або реципієнта. Чинна редакція ч. 1 ст. 143 КК України як обов'язкову ознаку передбачає настання суспільно небезпечних наслідків у виді істотної шкоди здоров'ю потерпілого, проте не містить формального визначення цього поняття. Наявність оціночних понять у кримінальному законодавстві України загалом сприяє уникненню прогалин, проте у кожному випадку потребує належного обґрунтування.

На наш погляд, при формулюванні кримінально-правової норми щодо порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини доцільним є формальне визначення наслідків такого діяння, що унеможливить довільне тлумачення цієї норми та сприятиме її однаково застосуванню у слідчо-судовій практиці. Пропонуємо до таких наслідків віднести середньої тяжкості, тяжкі тілесні ушкодження та смерть потерпілого.

У кримінально-правовій доктрині науковці, зокрема, С.В. Гринчак виділяють три можливих порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини: 1) порушення щодо реципієнта; 2) порушення щодо живого донора; 3) порушення щодо донора-трупа [6, с. 246].

Деякі дослідники, зокрема, В.В. Топчій та Л.А. Жерж зазначають, що у зв'язку із змінами до ст. 143 КК України кримінально некараними стали дії, спрямовані на порушення порядку трансплантації анатомічних матеріалів донора-трупа [7].

Протилежну думку висловлюють О.В. Процюк і Д.О. Алексєєва-Процюк, які зазначають, що у випадку відсутності прижиттєвої згоди повнолітньої дієздатної особи стати донором анатомічних матеріалів після смерті, право на надання

згоди переходить до її найближчих родичів. Ці родичі, які розпоряджаються долею тіла померлого, визнаються потерпілими під час досудового розслідування кримінальних правопорушень [8].

Доречним у цьому контексті є переконання Г.Н. Муртазаєва та В.А. Некрасова, які вважають, що під час розробки нормативно-правових актів необхідно забезпечити рівні потенційні можливості для проведення операцій з трансплантації незалежно від матеріального становища пацієнта [9].

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що відсутність потерпілого у разі трансплантації органів донора-трупа є характерною рисою правового регулювання цього питання. Донор-труп, у якого здійснюється трансплантація анатомічних матеріалів, не розглядається як потерпілий у правовому сенсі. Рішення щодо проведення таких операцій приймають члени родини чи близькі родичі померлого, що створює ризики підвищення латентності цього виду кримінальних правопорушень.

Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини варто розуміти як діяльність, пов'язану з трансплантацією (вилученням чи заміною) анатомічних матеріалів, що здійснюється суб'єктами медичної сфери без дотримання визначених процедур, надання згоди, належної організації операції, а також без документального оформлення й фіксації.

Особливої уваги у досліджуваній сфері заслуговує латентна віктимність потерпілих від незаконної трансплантації. Відмова осіб, які стали жертвами кримінальних правопорушень, звертатися до правоохоронних органів є однією з причин існування цієї проблеми. С.Я. Лихова досліджувала феномен автономії пацієнта як об'єкта кримінально-правової охорони. Принцип автономії пацієнта визнає право людини на самовизначення і є формою підтвердження її моральної унікальності. Автономія пацієнта дозволяє людині самостійно визначати власні цілі, потреби, межі втручання у своє життя та здоров'я [10, с. 177].

Автономія пацієнта є ключовим аспектом як під час ухвалення рішення щодо трансплантації, так і після її проведення. З позиції кримінального права найбільш поширеними порушеннями автономії пацієнтів є умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів, що завдало істотної шкоди здоров'ю потерпілого, а також вилучення анатомічних матеріалів шляхом обману чи примушування. У таких випадках як донор, так і реципієнт стають жертвами кримінального правопорушення через порушення їхнього права на автономію.

Попри прийняття Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 17 травня 2018 р., багато проблем попереднього правового регулювання цієї сфери залишаються невирішеними. Наприклад, донорство живих осіб дозволяється лише у разі родинного або перехресного донорства. Суттєвим недоліком цього закону є, на наш погляд, те, що за відсутності родинного донора єдиною альтернативою стає померла особа. Це сповільнює процес трансплантації та створює ризики порушення встановленого порядку. У певних випадках отримання трансплантаційних матеріалів може бути навіть мотивом для умисного позбавлення життя іншої людини.

У контексті цієї проблеми Б.М. Головін пропонує впровадження програми компенсації для живих донорів органів, тканин та інших анатомічних матеріалів за рахунок державного бюджету

або інших джерел фінансування. Він також пропонує запровадження додаткових форм заохочення живих донорів. Попри суперечливе ставлення професійної спільноти до такої ідеї, легалізація живого донорства може значно зменшити масштаби кримінального бізнесу, пов'язаного з торгівлею органами, та знизити рівень злочинності у сфері трансплантології [11, с. 25–26].

Юзікова Н.С. акцентує увагу на тому, що прийняття спеціального закону, створення Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів та тканин та впровадження інших правових норм є важливими кроками у сфері трансплантології, проте вони не можуть повністю вирішити існуючі проблеми як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Визначення чинників, що обумовлюють злочинні дії у цій сфері, та їхнє ретельне дослідження є основою для розробки ефективних механізмів протидії таким правопорушенням і мінімізації їхніх наслідків.

Дослідниця виділяє декілька основних детермінант, що впливають на рівень злочинності у сфері трансплантології: 1) високий рівень бідності населення, через який громадяни, що опинились у скрутному становищі, вдаються до участі у незаконних трансплантологічних операціях; 2) недосконалість національного законодавства, яке обмежує коло осіб, що можуть бути донорами, і не створює умов для належного регулювання процесу трансплантації; 3) низький рівень обізнаності громадян про негативні наслідки для здоров'я осіб, які продають свої органи чи тканини [12].

Для вирішення проблемних питань, що впливають на рівень злочинності у сфері трансплантології, необхідним є використання комплексного підходу з урахуванням міжнародного досвіду запобігання цьому виду злочинності.

Пропонуємо наступні напрями удосконалення заходів запобігання порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини.

1. Подолання високого рівня бідності серед населення (міжнародна практика свідчить, що зменшення соціально-економічної нерівності є ключовим кроком у запобіганні порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини).

2. Соціальна підтримка населення (запровадження державних програм матеріальної підтримки вразливих верств населення може зменшити ризик участі людей у незаконних операціях з трансплантації). Наприклад, у Німеччині та Швеції діють комплексні системи соціального захисту, які значно знижують економічний тиск на громадян.

3. Компенсація для живих донорів. Так, наприклад, у США, в Ізраїлі існують програми, які забезпечують фінансову компенсацію для живих донорів (покриття медичних витрат, компенсація втрати доходу), що знижує ризик залучення до незаконної діяльності. Впровадження подібних програм в Україні допоможе створити легальні механізми заохочення донорства.

4. Удосконалення національного законодавства у сфері трансплантології, зокрема, розширення кола потенційних донорів (наприклад, як у Бельгії чи Іспанії можна запровадити систему презумпції згоди на посмертне донорство, де кожна особа вважається донором за замовчуванням, якщо не висловила відмову за життя).

5. Зміцнення контролю з боку держави за процесами у сфері трансплантології (наприклад, у країнах ЄС діють спеціалізовані органи, які контролюють процеси трансплантації – Організація з нагляду за трансплантацією (ONT) в Іспанії

тощо). В Україні, на наш погляд, доцільним є створення незалежного органу, відповідального за координацію, моніторинг та контроль за дотриманням правил трансплантації анатомічних матеріалів людини.

6. Запровадження кримінальної відповідальності за порушення порядку вилучення анатомічних матеріалів як у живих, так і у померлих донорів (аналогічно до законодавства Великобританії, Узбекистану та інших країн).

7. Підвищення обізнаності населення про ризики та наслідки донорства. Наприклад, у таких країнах, як Нідерланди, Франція, Фінляндія проводяться постійні освітні кампанії, спрямовані на інформування населення про трансплантацію, її значення для життя реципієнтів та потенційні ризики для донорів.

Висновки. Протиправні дії у сфері трансплантології можуть відбуватися на будь-якому етапі процедури трансплантації – від отримання дозволу на трансплантацію, внесення даних до Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів і тканин до забезпечення прав і свобод донора. Запобігання злочинності у сфері трансплантології потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення кримінального та іншого законодавства, підвищення рівня обізнаності населення та забезпечення належного державного контролю за всіма етапами процедури трансплантації. Україна має всі передумови для розвитку трансплантології на основі кращих міжнародних практик. Проте успіх цього розвитку залежить від здатності держави забезпечити економічну стабільність населення, впровадити дієве законодавче регулювання порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини та підвищити рівень освіченості суспільства у цій сфері, що створить умови для безпечного й етичного донорства.

Література:

1. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.
4. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10.07.2003 р. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text>.
5. Código penal y legislación complementaria (Edición actualizada a 4 de marzo de 2019). URL: https://www.boe.es/legislacion/codigos/abrir_pdf.p hp? fich= 038_Codigo_Penal_y_leyisla cion_ complementaria. pdf.
6. Гринчак С.В. Кримінальна відповідальність за незаконну трансплантацію: минуле, сучасне, майбутнє. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 154. С. 244-256. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/239077/239758>.
7. Топчій В.В., Жерж Л.А. Напрями реформування кримінального законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини. *Юридичний вісник*. 2022. № 1 (62). С. 191–199. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57822/1/%d0%a2%d0%be%d0%b0%d1%87%d1%96%d0%b9%2c%20%d0%96%d0%b5%d1%80%d0%b6%205.pdf>.
8. Процюк О.В., Алексеева-Процюк Д.О. Особливості визначення суб'єкту порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини. *REVISTA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ "SUPREMAȚIA DREPTULUI"*. 2017. № 5. С. 71–77. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/71-77_16.pdf.
9. Муртазаєва Г.Н., Некрасов В.А. Трансплантація органів і тканин людини: принципи правового регулювання. *Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генеза, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення): матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.* (Львів, 17–18 квітня 2008 р.). Львів, 2008. С. 208–209.
10. Лихова С.Я. Кримінально-правова охорона автономії пацієнта в Україні. *Юридичний вісник*. 2020. № 4 (57). С. 175–181. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/47183/1/15082-39183-1-SM.pdf>.
11. Головкін Б.М. Торгівля органами людини: українські реалії. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 21–26. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/05/holovkin_27.pdf.
12. Юзікова Н. Правове регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людині. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 213–218. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/s4_ua_re/35.pdf.

Babanin S. Directions for improving legal and other measures to prevent violations of the procedure for transplantation of human anatomical materials established by law

Summary. The article is devoted to a comprehensive analysis of the problems of legal regulation of transplantation of human anatomical materials in Ukraine. The article highlights the current state of Ukrainian legislation in the field of transplantation, focuses on the shortcomings that impede the effective fight against illicit trafficking in human anatomical materials, including insufficient criminalization of violations of the transplantation procedure.

The author examines the problematic issues of legal regulation of transplantation of human anatomical materials in Ukraine. In particular, the author examines the gaps in the establishment of criminal liability for violation of the procedure for transplantation of anatomical materials of a donor-cadaver. The experience of legal prevention of illegal transplantation in certain foreign countries is also studied, and recommendations for improving national legislation are provided. The article argues for the need to raise awareness of the Ukrainian population about the ethical and legal aspects of donation, as well as to intensify international cooperation in the field of prevention of violations of the procedure for transplantation of human anatomical materials established by law.

Some socio-economic determinants of crime in the field of transplantation, in particular, poverty, legal ignorance of the population, and commercialization of medicine, are investigated. The author proposes ways to improve legal and other measures to prevent violations of the procedure for transplantation of human anatomical materials established by law, aimed at creating mechanisms to support living donors, introducing a unified system for monitoring transplants and conducting educational campaigns in this area.

Thus, the article substantiates the need to improve the legal regulation of transplantation in Ukraine as part of the strategy to combat crime in this area, protect the rights of donors and recipients, and develop transplantation in accordance with international standards.

In general, improving the legal regulation of transplantation in Ukraine is not just a matter of legislative innovations, but a matter of public policy aimed at creating an effective, ethical and transparent transplantation system that can save the lives of thousands of people.

Key words: transplantology, criminal legislation, human anatomical materials, human organs, human tissues, transplantation, forced donation, legal measures to prevent crime.